

УДК 371.134
DOI: 10.24144/2524-0609.2021.48.329-332

Повідайчик Михайло Михайлович
кандидат економічних наук, доцент
кафедра кібернетики і прикладної математики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна
mykhailo.povidaichyk@uzhnu.edu.ua
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1554-2067>

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ

Анотація. Наявність жорсткої конкуренції в усіх галузях сучасного суспільства вимагає відповідної підготовки фахівців-професіоналів, які володіють новим стилем мислення та нестандартними підходами до вирішення проблем. Конкурентоспроможність педагога розглядається як сукупність конкурентних переваг, що виявляються в його унікальних здібностях. Це показник успішної професійної діяльності, здатність бути більш затребуваним порівняно з іншими через низку особистісно-професійних якостей, які зумовлюють високий рівень фаховості у своїй сфері. Метою статті є обґрунтування педагогічних умов формування конкурентоспроможності майбутнього вчителя математики. Методи дослідження: аналіз наукової літератури, систематизація (для з'ясування ключових понять дослідження), узагальнення (з метою формування авторських висновків). Виокремлено внутрішні (особистий практичний досвід, діяльність, спілкування) та зовнішні чинники (освітнє середовище, характер міжособистісних взаємин у студентському колективі), які актуалізують розвиток конкурентних переваг у майбутніх педагогів. Обґрунтовано, що ефективність формування конкурентоспроможності майбутнього вчителя математики підвищується через реалізацію таких педагогічних умов: створення мотиваційно-аксіологічного простору для професійного зростання майбутніх учителів; формування конкурентоформуючого освітнього середовища; організація професійного відбору учнів шкіл та забезпечення наступності між освітніми ступенями; посилення індивідуально-творчого характеру навчальної діяльності; раннє залучення студентів до науково-дослідницької роботи.

Ключові слова: конкурентоспроможність; вчитель математики; професійна підготовка; педагогічні умови.

Вступ. На сьогоднішній день у становленні математичної науки і освіти відбулося чимало перетворень. Змінилася роль математики в житті сучасного суспільства, зазнала певної модернізації зміст, форми і методи математичної освіти, які висувають певні вимоги до вчителя математики. У зв'язку з цим актуалізується проблема формування конкурентоспроможності фахівця.

Конкурентоспроможність педагога – це, передусім, сукупність конкурентних переваг, що виявляються в його унікальних здібностях. Це показник успішної професійної діяльності, здатність бути більш затребуваним порівняно з іншими через низку особистісно-професійних якостей, які зумовлюють високий рівень фаховості у своїй сфері. Результативність формування конкурентоспроможності вчителя буде вищою за умови цілеспрямованої, системної підготовки у вищій школі, зокрема, через реалізацію визначених педагогічних умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування конкурентоспроможності педагогів широко досліджується як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Загальні питання конкуренції та конкурентоспроможності особистості розглядають І. Ансофф, І. Бех, В. Демчук, П. Друкер, І. Зязюн, Л. Карамушка, В. Кремень, М. Мескон, П. Хейне; особливості конкурентоспроможності педагога вивчають Ю. Андреева, І. Вдовенко, Ю. Завалевський, О. Любченко, О. Мельничук, Л. Мігіна та ін.; деякі питання математичної освіти висвітлені у працях Т. Годованюк, С. Кушнірук, Ю. Рамського, З. Слєпкань та ін. Незважаючи на наявні дослідження в сфері конкурентоспроможності педагога, потребують вивчення педагогічні умов формування його конкурентоспроможності.

Метою статті є обґрунтування педагогічних умов формування конкурентоспроможності майбутнього вчителя математики. **Методи дослідження:** аналіз наукової літератури, систематизація (для

з'ясування ключових понять дослідження), узагальнення (з метою формування авторських висновків).

Виклад основного матеріалу. Основою визначення педагогічних умов формування конкурентоспроможності майбутнього вчителя математики є положення теорії розвитку особистості, яка дозволяє виокремити внутрішні (особистий практичний досвід, діяльність, спілкування) та зовнішні чинники (освітнє середовище), що зумовлюють ефективність досліджуваного процесу.

Аналізуючи внутрішні чинники формування конкурентоспроможності педагога підкреслимо, що ефективність її формування у закладі вищої освіти багато в чому залежить від рівня сформованості в студентів системи цінностей, цілеспрямованості, колективізму, почуття обов'язку і відповідальності, довіри та інших особистісних якостей, розвинених у період навчання в школі. Не менш важливими є сенситивні характеристики особистості. Процес чуттєвого відображення, як обґрунтовує Б. Ананьєв, зумовлює певну сенситивну організацію, становлення системи особистісних властивостей, що відіграє визначальну роль у процесі розвитку фахових умінь, навичок, здібностей.

Однак сприйнятливості майбутнього вчителя до системи зовнішніх впливів не можна зводити тільки до зазначених властивостей особистості. У студентському віці вона пов'язана з особливостями соціальних установок, розуміння духовно-морального змісту педагогічної діяльності, своєї ролі в певній професійній групі.

Будь-який вплив відображається в свідомості студентів і викликає відповідне емоційне ставлення. При позитивному ставленні цей вплив набуває особистісного сенсу, що спостерігається в тому разі, якщо студент усвідомлює значимість педагогічної діяльності, виявляє до неї інтерес.

Створення позитивного клімату в групі, на факультеті, у ЗВО, атмосфери взаємодопомоги, колек-

тивізму забезпечує формування в кожного студента почуття громадянської відповідальності за виконання своїх професійних обов'язків. У діяльності колективу закладу освіти формується певний мікроклімат, який зумовлює відповідне ставлення до професії вчителя, до системи педагогічних цінностей, норм спілкування.

Результативність освітнього процесу багато в чому визначається характером міжособистісних взаємин у студентському колективі, якістю організації навчальної роботи, рівнем сформованості громадської думки. Згуртованість і чіткість ділового співробітництва, узгодженість у навчанні, домінуюча система цінностей (доброзичливість, тактовність у спілкуванні студентів і викладачів та ін.) – важливі чинники морально-психологічного клімату, які забезпечують формування конкурентоспроможного вчителя в ЗВО.

Необхідно також забезпечити емоційну адаптацію кожного студента з початку навчання в університеті, формування в нього настрою на успішну творчу роботу з оволодіння професією вчителя, впевненості в своїх педагогічних здібностях, важливості і суспільної значущості обраного ним фаху.

Процес формування конкурентоспроможності майбутнього вчителя буде результативним, якщо в системі цілеспрямованого впливу враховуються потреби та інтереси студентів. Про залежність між інтелектуальним і емоційним у професійному становленні майбутніх фахівців зазначають Н. Кузьміна, А. Леонтьєв, В. Сластьонін та ін. Теоретичними засадами обґрунтування цієї умови є положення про те, що тільки ті взаємини, які є значимими для життєдіяльності особистості фіксуються в її структурі (Н. Добринін); засвоєння професійних норм і принципів відбувається в процесі суспільно-значущої діяльності людини і проектування об'єктивних цінностей на особистісний сенс діяльності; вплив на професійне становлення визначається позицією особистості, діяльністю, в яку вона включена (С. Рубінштейн).

Отже, зв'язок між усвідомленням особистісного сенсу професійної діяльності і переживанням, емоційною налаштованістю студента є тією умовою, яка забезпечує формування професійної поведінки, позиції майбутнього вчителя. Реалізація цієї умови передбачає залучення студента з перших днів навчання у систему фахових відносин, які розкривали б специфіку педагогічної праці, розширювали і поглиблювали його уявлення про вимоги до особистості вчителя.

Досліджуючи зовнішні чинники формування конкурентоспроможності майбутнього вчителя математики підкреслимо, що цей процес буде ефективним за умови формування відповідного освітнього середовища.

Відзначимо, що освітнє середовище – це багатосуб'єктне та багатопредметне системне утворення, що має можливості цілеспрямовано впливати на професійно-особистісний розвиток майбутнього фахівця, забезпечуючи його готовність до професійної діяльності та/або продовження навчання, успішного виконання соціальних ролей та самореалізації у процесі життєдіяльності. За своєю природою – це комплекс можливостей та ресурсів (матеріальних, фінансових, особистісних, технологічних, організаційних, репутаційних) для освіти особистості, що склались цілеспрямовано в установі, яка виконує освітні функції щодо надання вищої фахової освіти, забезпечує можливості для загальнокультурного та особистісного розвитку суб'єктів освітнього процесу [1; 2].

У структурі освітнього середовища ЗВО можна виокремити такі компоненти: особистісний (суб'єкти освітнього процесу, зв'язки та взаємовідносини між ними), аксіологічно-смысловий (місія, стратегія, цінності, традиції, церемонії, ритуали, символи, корпоративна культура), інформаційно-змістовий (основні та допоміжні освітні програми; позааудиторні, соціальні проекти; нормативні документи, які регламентують освітню діяльність та взаємодію суб'єктів освітнього процесу), організаційно-діяльнісний (форми, методи, способи, технології, стилі взаємодії суб'єктів освітнього процесу, способи комунікації, управлінські структури та механізми), просторово-предметний (матеріально-технічна інфраструктура, аудиторний фонд, комп'ютерний парк, бібліотечні ресурси, побутові умови, дизайн та обладнання приміщень).

Освітнє середовище зумовлює зміст і характер формування конкурентоспроможності майбутнього педагога та створює передумови для функціонування і розвитку освітньої галузі.

Відзначимо, що перетворення в освітньому середовищі університету відбуваються не тільки через зміни соціальної політики держави по відношенню до системи освіти. Вони зумовлюються змінами кадрового складу, професійного рівня викладачів, контингенту студентів тощо. Отже, мінливість – це перша особливість освітнього середовища університету як засобу формування конкурентоздатності вчителя.

Друга особливість освітнього середовища ЗВО полягає в тому, що це середовище спрямоване на професійне виховання. Прихильники середовищного підходу до виховання виокремлюють такі його аспекти: ціннісно-етичний (К. Вентцель) – середовище є найважливішим чинником формування ціннісно-етичного і поведінкового образу особистості, її моральності; діяльнісний (П. Підкасистий) – зазначає, що виховне середовище, на відміну від формувального – це сукупність оточуючих людину соціально-ціннісних обставин, які впливають на її розвиток і зумовлюють входження в сучасний світ, а навколишня дійсність стає фактором особистісного становлення за умови активної взаємодії особистості з цією дійсністю [3].

Третя особливість полягає в тому, що освітнє середовище сприяє не тільки становленню особистості майбутнього вчителя, а й зумовлює формування його конкурентоспроможності.

Отже, формування конкурентоспроможності майбутнього педагога передбачає, що процес навчання у ЗВО відбувається не тільки в традиційному предметному середовищі, а й у системі освітнього середовища.

Освітнє середовище здійснює конкурентоформуючий вплив через реалізацію адаптивної, соціокультурної та розвивальної функцій. Так, адаптивна функція реалізується через:

- опору в освітній діяльності на положення суб'єктного, активно-діяльнісного, акмеологічного, компетентнісного підходів, що забезпечують ефективне включення студентів в освітній процес і професійну діяльність; контекстного, практико орієнтованого, аксіологічного підходів до освіти, що сприяють засвоєнню та інтеріоризації студентами норм і цінностей освітнього середовища, професійних груп;

- аналіз внутрішніх і зовнішніх умов функціонування середовища, вивчення і прогнозування вимог соціуму до фахівців і змісту їх підготовки, корекції педагогічних умов відповідно до результатів аналізу.

Реалізація конкурентоформуючої соціокультурної функції забезпечується опертям на культурологічний, діалогічний (полісуб'єктний) і аксіологічний підходи до освіти, що сприяє усвідомленню студентами загальнокультурних і професійних цінностей, розвитку толерантності і формування професійної культури.

Розвивальна функція освітнього середовища є, на нашу думку, найважливішою умовою і чинником, що забезпечує конкурентоформуючий ефект. Конкурентоспроможність, як визначальна якість педагога, формується на основі гармонійного розвитку тих особистісних характеристик, які включені в зміст її структурних компонентів. Відтак, розвивальна функція забезпечується через практико орієнтований та особистісно-орієнтований підходи, варіативність, проблемність, інноваційність та прогностичність освітньої системи.

Важливу роль у формуванні конкурентоспроможності вчителя відіграє й така умова, як посилення індивідуально-творчого характеру навчальної діяльності. Без використання індивідуальних форм роботи студентів неможлива своєчасна корекція їхніх дій, а значить і засвоєння основних операцій, пов'язаних з професійною діяльністю. Ускладнюється виявлення задумів, планів, намірів, а значить і ефективний розвиток внутрішньої діяльності, педагогічного мислення майбутнього фахівця. Зазначена форма дозволяє отримувати зворотний зв'язок про розуміння студентами суті процесів і явищ, пов'язаних з педагогічною діяльністю, забезпечує спілкування на професійно-особистісному рівні, розвиток дослідницьких умінь і навичок, формування культури розумової праці, навчання діагностичної діяльності та професійного спостереження.

Суттєву роль у забезпеченні успішності формування конкурентоспроможності вчителя відіграє підготовка викладачів до цієї виконання діяльності. Вона передбачає формування цільових установок на професійно-особистісний розвиток, зміну парадигми мислення, спрямованості на педагогічну підтримку саморозвитку, забезпечення суб'єктної позиції студентів, підготовку до інноваційної діяльності, управління навчальними дослідженнями, зміни характеру спілкування.

Відзначимо, що провідною умовою формування конкурентоспроможності педагога є організація професійного відбору учнів (випускників шкіл), що забезпечує прийом на навчання молоді з вираженим інтересом і схильністю до педагогічної діяльності, бажанням оволодіти цією професією, розвиненим творчим потенціалом.

Наступною педагогічною умовою формування конкурентоспроможності майбутнього вчителя є забезпечення наступності між освітніми ступенями.

Наступність дозволяє більш ефективно використовувати час і ресурси для професійного та особистісного зростання студентів, забезпечує безперервність розвитку, адаптацію майбутнього фахівця до нових умов навчання і життєдіяльності, сприяє формуванню його загальної та професійної культури.

Важливою педагогічною умовою формування конкурентоспроможності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки є раннє включення студентів у науково-дослідницьку діяльність, а також організація такого освітнього процесу, при якому вона виконуватиме роль провідного, інтегруючого чинника. Це зумовлює інтенсивний розвиток мотиваційно-сміслової сфери студентів, яка визначає їх різнобічний розвиток [4].

Залучення студентів до науково-дослідницької діяльності є необхідною, але недостатньою умовою формування конкурентоспроможності майбутнього вчителя. Варто створювати ситуації, які б зумовлювали розвиток особистісного сенсу педагогічної роботи. Діяльність сучасного педагога надзвичайно складна. Щоб оволодіти нею на соціально прийнятному рівні, необхідно інтенсифікувати цей процес, намагатися якомога раціональніше використовувати ресурси для оволодіння відповідними професійними функціями і ролями.

Отже, можна виокремити такі педагогічні умови формування конкурентоспроможності майбутнього вчителя математики:

- створення мотиваційно-аксіологічного простору для професійного зростання майбутніх учителів математики;
- формування конкурентоформуючого освітнього середовища;
- організація професійного відбору учнів шкіл та забезпечення наступності між освітніми ступенями;
- посилення індивідуально-творчого характеру навчальної діяльності;
- раннє залучення студентів до науково-дослідницької роботи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вищезазначене дає підстави стверджувати, що формування конкурентоспроможності майбутніх учителів відбувається через створення відповідного оточення, передачу системи психолого-педагогічних знань і їхнє включення в науково-дослідницьку діяльність. Ефективність процесу формування конкурентоспроможності педагога залежить від узгодженості, послідовності, систематичності, цілеспрямованості педагогічного впливу з урахуванням логіки виховного процесу та його професійної спрямованості. Перспективами подальших досліджень вбачаємо поглиблене вивчення та експериментальну перевірку педагогічних умов формування конкурентоспроможності майбутнього вчителя математики.

Список використаної літератури

1. Братко М. Структура освітнього середовища вищого навчального закладу. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2015. Вип. 135. С. 67–72.
2. Гордійчук Г. Використання освітнього інформаційного середовища навчального закладу як засобу підвищення якості професійної підготовки. *Педагогіка і психологія професійної освіти: науково-методичний журнал*. 2008. №4. С. 149–155.
3. Мезинов В.Н. Формирование конкурентоспособности будущего учителя в образовательном процессе университета: Дисс. докт. пед. наук: 13.00.08 – теория и методика профессионального образования. Елец: ЕГУ, 2009. 317 с.
4. Повідайчик О.С. Теорія і практика підготовки майбутніх соціальних працівників до науково-дослідницької діяльності: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 / Тернопільський національний педагогічний університет імені В.Гнатюка. Тернопіль, 2019. 580 с.

References

1. Bratko, M. (2015). Struktura osvitnoho seredovyschha vyshchoho navchalnoho zakladu [The structure of the educational environment of higher education]. *Proceedings. Series: Pedagogical sciences, 135, 67–72* [in Ukrainian].
2. Hordiichuk, H. (2008). Vykorystannia osvitnoho informatsiinoho seredovyschha navchalnoho zakladu yak zasobu pidvyshchennia yakosti profesiinoi pidhotovky [Using the educational information environment of the educational institution as a means of improving the quality of professional training]. *Pedagogy and psychology of vocational education: scientific and*

- methodical journal*, 4, 149–155. [in Ukrainian].
3. Mezinov, V.N. (2009). Formirovanie konkurentosposobnosti budushhego uchitelja v obrazovatel'nom processe universiteta [Formation of the competitiveness of the future teacher in the educational process of the university] [Unpublished Doctoral dissertation]. Yelets State University. [in Russian].
 4. Povidachyk, O.S. (2019). Teoriia i praktyka pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do naukovo-doslidnytskoi diialnosti [Theory and practice of training future social workers for research] [Unpublished Doctoral dissertation] V.Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.04.2021 р.

Стаття прийнята до друку 20.04.2021 р.

Povidaichyk Mykhailo

Candidate of Economic Sciences (Ph.D. in Economics), Associate Professor
Department of Cybernetics and Applied Mathematics
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF THE COMPETITIVENESS OF FUTURE TEACHERS OF MATHEMATICS

Abstract. The presence of fierce competition in all spheres of modern society requires appropriate training of professionals who have a new style of thinking and non-standard approaches to solving problems. The competitiveness of the teacher is seen as a competitive advantage, manifested in his unique abilities. This is an indicator of successful professional activity, the ability to be more in demand compared to other teachers due to a number of personal and professional qualities that determine a high level of professionalism in his field. The purpose of the article is to substantiate the pedagogical conditions for the formation of the competitiveness of the future teacher of mathematics. Research methods: analysis of scientific literature, systematization (to clarify the key concepts of the study), generalization (in order to form the author's conclusions). There are identified the internal (personal practical experience, activity, communication) and external factors (educational environment, the nature of interpersonal relationships in the student body), which actualize the development of competitive advantages of future teachers. It is substantiated that the efficiency of formation of competitiveness of the future teacher of mathematics increases through realization of such pedagogical conditions: creation of motivational-axiological space for the professional growth of future teachers of mathematics (gives the chance to form motivational, value-ethical and behavioral image of the person, its morality); formation of a competitive educational environment (the formation of the competitiveness of the teacher occurs through the implementation of the functions of the educational environment – adaptive, socio-cultural, developmental); organization of professional selection of school students (provides the admission of young people with a strong interest and inclination to teaching, the desire to master this profession, developed creative potential) and ensure continuity between educational degrees (allows more efficient use the time and resources for professional and personal growth of students, enables continuity of development, adaptation of the future specialist to new conditions of training and vital activity, promotes formation of his general and professional culture); strengthening of the individual and creative nature of educational activities (involves the use of individual forms of work aimed at forming a culture of mental work, training in diagnostic activities, professional observation); early involvement of students into scientific research work (involves the formation of research skills of students).

Key words: competitiveness; teacher of mathematics; professional training; pedagogical conditions.